

Vervolg van roofvogels in Nederland in 2004

Rob G. Bijlsma en Pedro Zoun

In dit overzicht zijn door mensen veroorzaakte sterfte en vervolging verwerkt, zoals vermeld op de nestkaarten (WRN en SOVON) en aangegeven bij Algemene Inspectie Dienst, Politie en CIDC-Lelystad. Het omvat tevens de analyses van het CIDC-Lelystad over 2003, omdat die nog niet in het overzicht van Bijlsma *et al.* (2004) waren opgenomen.

Werkwijze

Vergiftiging en afschot werden op gestandaardiseerde wijze door CIDC-Lelystad onderzocht. De eerste onderzoeksstap omvat sectie, in een aantal gevallen aangevuld met röntgenologisch en/of microbiologisch onderzoek. Macroscopisch onderzoek aan krop en maaginhoud is van belang bij het vaststellen van vergiftiging en het opsporen van de mogelijke bron en toedracht. Aanwezige hagelkorrels of kogels worden uit het kadaver verwijderd en verzameld als bewijsmateriaal en/of voor eventueel onderzoek op lood.

De tweede onderzoeksstap behelst chemisch-toxicologisch onderzoek. Op basis van de anamnese en de bevindingen van de eerste onderzoeksstap worden inzendingen aangemerkt voor vervolgonderzoek (Zoun 2000).

De verstoring van roofvogelnesten wordt bijgehouden door de nestcontroleurs. Er wordt gekeken naar loopsporen richting nest, klimsporen, afgebroken takken, hagel-sporen, schade aan eieren, en andere vreemde zaken. Dit wordt apart op de nestkaart vermeld. Ook worden meldingen en opmerkingen van omwonenden opgetekend; deze kunnen licht werpen op duistere praktijken, zoals verstoringen van nesten (wat wij zelden voor onze ogen zien gebeuren, maar waarvan we de sporen wel aantref-fen).

Resultaten

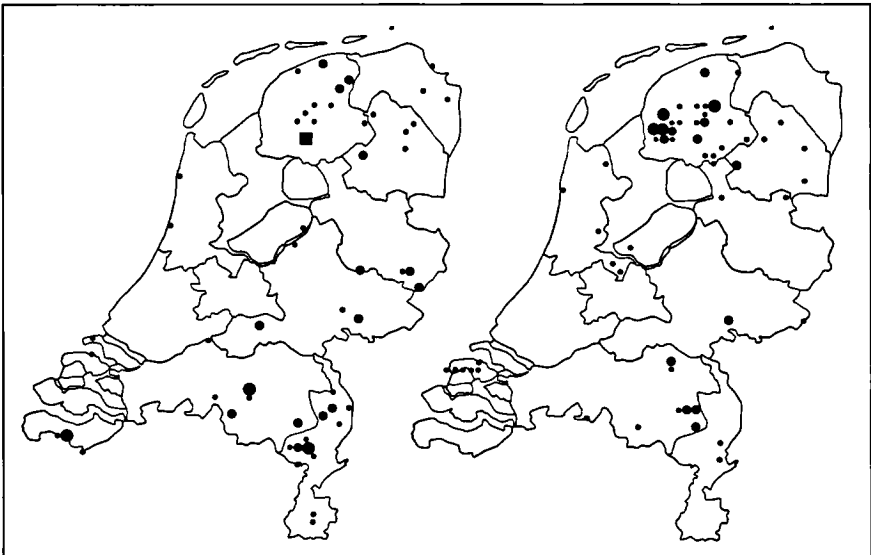
Vergiftiging

Vergiftiging werd voornamelijk geconstateerd in de (na)winter en het vroege voorjaar, met gesommeerd voor 2003 en 2004 16 gevallen in januari, 21 in februari, 34 in maart, 7 in april, 1 in mei, 3 in augustus, 1 in september, 3 in oktober, 3 in november en 3 in december. Dit beeld is karakteristiek; tot nu toe werd de voorjaarsgolf elk jaar vastge-steld (zie ook Bijlsma 1993).

De verspreiding van vergiftigingen binnen Nederland begint steeds ruimer te worden. Werde vergiftiging voorheen vooral geconstateerd in Noord-Nederland (Groningen, Friesland en Drenthe) en in Limburg en Noord-Brabant, inmiddels kunnen we spreken van landdekkend gifmisbruik. In 2003 en 2004 werden op de volgende locaties vergif-tigde roofvogels gevonden (zie ook Figuur 1):

Drenthe: Anderen, Ansen (in beide jaren), Diever, Grolloo en Steenberg;
Friesland: Akkrum, Buitenpost, Dokkum, Geau, Haulerwijk, Joure, Kollum, Oudebildtzijl, Roordahuizum, Twijzel, Wartena;
Groningen: Delfzijl, Schildwolde, Winschoten;
Overijssel: Bathmen, Delden, Goor, Haaksbergen;
Gelderland: Angerlo, Hulshorst, Maurik;
Utrecht: Amerongse Berg;
Flevoland: Spijk;
Noord-Holland: Groet, Velsen;
Zuid-Holland: Gorinchem;
Zeeland: Goedereede, Philippine, Zelzate, Zonnemaire;
Noord-Brabant: Best, Boxtel, Goirle, Heusden (in beide jaren), Lage Mierde, Oirschot;
Limburg: America, Arcen, Baexem, Colmont, Heythuisen, Horst, Kronenberg, Melderslo, Molenbeersel, Nederweert, Susteren, Tienray, Venlo, Weert, Well.

Een aantal van deze locaties hebben in eerdere overzichten gefigureerd (Bijlsma *et al.* 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004; van Lieshout *et al.* 1997) en kenden soms ook een fors aantal nestverstoringsen. Andere zijn daarentegen nieuw, waarbij opvallend is dat nu ook in West-Nederland geregeld vergiftiging wordt vastgesteld.

Figuur 1. Kwantitatieve verspreiding (per 5x5 km hok) van vergiftigde roofvogels (links: 2003 en 2004 bij elkaar opgeteld), en van opzettelijke nestverstoringsen (rechts, alleen 2004) in Nederland. Stipgrootte olopend, resp. 1, 2-3, 4-5 en 6-7 (vierkant) gevallen. *Quantitative distribution (5x5 km) of poisoned raptors (left, 2003 and 2004) and nests deliberately disturbed (in 2004) in The Netherlands; provinces are shown by boundaries. Dot size resp. 1, 2-3, 4-5 and 6-7 (square) cases.*

De op naam gebrachte gifsoorten in 2003 en 2004 hadden overwegend betrekking op aldicarb, carbofuran en parathion (zie hieronder). Deze middelen vinden (of vonden) voor een deel in sterk verdunde vorm legale toepassing in de land- en tuinbouw, maar zijn in niet-verdunde vorm erg giftig. Middelen als alfachloralose en parathion zijn overigens legaal niet meer toegestaan. In met gif bewerkt aas werden in grote lijnen dezelfde middelen aangetroffen, namelijk 11x aldicarb, 9x carbofuran en 2x parathion. Als aas werd het volgende gebruikt: 4x fazant, 2x kip, 2x kuiken, 2x eend, 2x houtduif, 4x duif, 1x mol, 2x konijn, 2x haas en 1x rat.

2003: 28 aldicarb, 6x alfachloralose, 5x carbofuran, 8x parathion en 7x granulaat;

2004: 16x aldicarb, 10x carbofuran, 1x granulaat, 9x parathion en 1x mevinfos.

Vergiftiging, veelal via opzettelijk uitgelegd aas, is al vanaf midden jaren negentig (samen met nestverstoring) de belangrijkste methode om roofvogels te vernietigen (Tabel 1). De variatie in aantal gevallen per jaar wordt deels bepaald door zoekintensiteit (denk bijvoorbeeld aan de afsluiting van gebieden ten tijde van de vogelpest in 2003).

Tabel 1. Doodsoorzaken van roofvogels in relatie tot menselijk handelen in Nederland in 1975-2004 (bronnen: CIDC-Lelystad, WRN). *Causes of death of raptors in The Netherlands (sources: CIDC-Lelystad, WRN).*

Doodsoorzaak <i>Cause of death</i>	Gif <i>Poison</i>	Klem/doodslag <i>Trap/killed</i>	Afshot <i>Shot</i>	Nestverstoring <i>Nest disturbance</i>
1975-88	621	2	69	145
1989	21	?	?	?
1990	20	?	?	?
1991	61	?	?	?
1992	76	0	5	?
1993	33	2	7	?
1994	13	2	6	26
1995	65	4	13	9
1996	106	9	18	139
1997	176	10	13	62
1998	91	0	7	105
1999	80	4	4	88
2000	33	2	3	129
2001	21	0	0	80
2002	50	1	3	58
2003	54	1	0	81
2004	37	0	0	85

Een breed scala van soorten werd getroffen door vergiftiging, waaronder een Rode Wouw (bij Diever, in Drenthe) en zelfs een Slechtvalk (met mevinfos). Verder waren

het overwegend Havik en Buizerd, de soorten die sowieso het vaakst moedwillig uit de weg worden geruimd. Beide eten met graagte aas, en zijn zodoende een makkelijk slachtoffer (Tabel 2).

Tabel 2. Doodsoorzaken van roofvogels in relatie tot menselijk handelen in Nederland in 2003 en 2004. *Causes of death of raptors, inflicted by humans in The Netherlands in 2003 and 2004.*

Soort <i>Species</i>	Gif <i>Poison</i>		Klem/kooi <i>Trap</i>		Afschot <i>Shot</i>		Nestverstoring <i>Nest disturbance</i>	
	2003	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004
	Rode Wouw <i>Milvus milvus</i>	1	0	0	0	0	0	0
Bruine Kiekendief <i>Circus aeruginosus</i>	0	1	0	0	0	0	16	16
Havik <i>Accipiter gentilis</i>	6	5	0	0	1	0	23	23
Sperwer <i>A. nisus</i>	0	0	0	0	0	0	4	4
Buizerd <i>Buteo buteo</i>	47	29	1	0	2	0	36	41
Torenvalk <i>Falco tinnunculus</i>	0	1	0	0	0	0	1	2
Boomvalk <i>F. subbuteo</i>	0	0	0	0	0	0	3	1
Slechtvalk <i>F. peregrinus</i>	0	1	0	0	0	0	1	0
Totaal <i>Total</i>	54	37	1	0	3	0	84	87

Afschot, vangkooi en andere middelen

Deze methoden van roofvogelvervolgving worden weinig meer geregistreerd. Daarmee is niet gezegd dat ze niet voorkomen. Gezien de ruime verspreiding van kraaienvangkooien (al dan niet legaal) weten we in ieder geval zeker dat er veel roofvogels worden gevangen. Soms worden deze, zoals het hoort, weer losgelaten. Plaatselijk zijn er goede contacten tussen jagers, boeren en vogelringers: bij vangsten van roofvogels en andere niet-bedoelde bijvangsten, krijgt de ringer een telefoontje en kan hij de gevangen vogels ringen alvorens ze los te laten. Maar op de meeste plaatsen worden bijvangsten überhaupt niet genoemd (of ontkend). Dat is niet zuiver op de graat. De kans is groot dat op die plekken gevangen roofvogels worden afgemaakt en weggemoffeld. Dat is ook het geval met afschot; weinig daders zullen zo dom zijn het *corpus delicti* in het veld achter te laten.

Nestverstoring

Naast vergiftiging is tegenwoordig nestverstoring de methode om roofvogels aan te pakken. Omgerekend naar het aantal per soort ingeleverde nestkaarten (zie Bijlage 1 in het overzichtsartikel in deze Takkeling) werd in 2004 0.2% van de Torenvalken verstoord, 0.8% van de Boomvalken, 1.0% van de Sperwers, 2.6% van de Buizerds, 4.1% van de Haviken en 7.9% van de Bruine Kiekendieven.

De ruimtelijke spreiding van nestverstoringen vertoont concentraties in Friesland (zuidwesthoek, midden), oostelijk Noord-Brabant en Goeree-Overflakkee (Figuur 1). Leegtes op deze kaart hoeven niet noodzakelijkerwijs op het ontbreken van verstoring te duiden.

De meest voorkomende verstoringen hadden betrekking op het weghalen of vernielen/doden van eieren of jongen. Dat ging soms heel lomp, door vanuit een naaststaande boom zware takken op het nest te gooien, of een steen in een nestkast. Schudden van eieren komt geregeld voor, zo ook het aanpikken van eieren (Wieringermeer, Bruine Kiekendief; net als in 2003, dezelfde locatie).

Discussie

De gegevens van de afgelopen decennia wijzen niet op een terugloop in de vervolging. Zekerheid hierover is echter moeilijk te verkrijgen, om velerlei redenen. De frequentie waarmee vergiftiging wordt vastgesteld hangt van toevalligheden aan elkaar: zitten er in een bepaald gebied (roof)vogelaars, geven die verdachte zaken door, hoe zijn de lokale contacten met AID en politie, hoe is de toegankelijkheid van een gebied (eigendomsgrenzen, al dan niet verboden). Bovendien komen lang niet alle dode roofvogels uiteindelijk bij het CIDC-Lelystad terecht omdat de kosten van onderzoek hoog zijn en een drempel is opgeworpen om de toestroom van roofvogels in te dammen (Foto 1).

Foto 1. Dode Rode Wouw, eind mei 2004 gevonden bij Kostverloren in Groningen, sterk riekend naar parathion maar (nog) niet ter analyse aangeboden aan CIDC-Lelystad (Hans Hut). *Red Kite, found dead in the province of Groningen early June 2004, with a strong smell of parathion but not yet presented to CIDC-Lelystad for autopsy and further analysis.*

Voor de nestverstoringen ligt het verhaal iets gecompliceerder. Door de ruime spreiding van nestvondsten over het land, de grote steekproef (jaarlijks 2500-4400 nesten) en de gestandaardiseerde manier van werken in tal van gebieden door dezelfde personen en groepen, zou nestverstoring redelijk gemonitord moeten kunnen worden. Toch is dat maar beperkt het geval. Waarschijnlijk onderschatten we met deze vorm van registratie het werkelijke probleem, omdat niet alle verstoringen ook daadwerkelijk als zodanig (kunnen) worden geregistreerd. Sommige verstoringen zijn flagrant, andere echter gecamoufleerd en niet vast te stellen. Bovendien, overal waar roofvogelaars regelmatig hun gezicht laten zien, is de kans groot dat de daders zich gedeist houden, elkaar waarschuwen of handiger te werk gaan. Hierdoor wordt vaststelling van verstoring steeds moeilijker, wat niet hetzelfde is als dat er geen vervolging plaatsvindt. Dit valt goed af te lezen aan Friesland, waar de daders zich kennelijk dusdanig gedragen voelen door hun omgeving dat ze tamelijk onverbloemd voor hun praktijken uitkomen (uiteraard alleen onder vier ogen); niet voor niets wordt hier redelijk massaal verstoring geconstateerd.

Met onze manier van registreren kunnen we wèl een aardige schatting maken van wat er jaarlijks **minimaal** aan roofvogelnesten wordt verstoord. Nemen we de meest recente populatieschattingen van de betreffende soorten (Bijlsma *et al.* 2001, Hustings & Vergeer 2002) als uitgangspunt, gaan we ervan uit dat dit een representatieve steekproef behelst, en slaan we het aandeel verstoringen (aantal verstoorde nesten op het totale aantal binnengekomen nestkaarten) per soort om naar de landelijke populatie, dan zouden er in 2004 naar schatting minimaal 518 roofvogelnesten om zeep zijn geholpen (6 Boomvalken, 18 Torenvalken, 45 Sperwers, 78 Haviken, 111 Bruine Kiekendieven, 260 Buizerds). Deze rekensom komt dicht in de buurt van de cijfers uit 2003 (Bijlsma 2004), niet zo verwonderlijk omdat de meeste roofvogelaars vaste gebieden onderzoeken en dus keer op keer te maken krijgen met dezelfde misdadigers. Bovendien was de steekproefgrootte nagenoeg identiek; dit wijst erop dat roofvogels nog steeds structureel, grootschalig en moedwillig in hun voortplanting worden gefnuikt. Opmerkelijk bolwerken van dergelijke activiteiten zijn gelegen in Friesland, Noord-Brabant, Limburg en Zeeland. Mogelijk kunnen we daar ook Overijssel bij rekenen, maar de meer landgoed-achtige opzet van Twente verhoedt dat we daar zekerheid over verkrijgen (veelal wordt toestemming geweigerd om onderzoek naar roofvogels te doen, een teken aan de wand).

Friesland blijft een apart geval vanwege de weidevogelbescherming en de daarmee samenhangende problemen. In het centrale en zuidwestelijke deel van Friesland lijkt in de praktijk te worden gebracht wat de secretaris van de nazorgcommissie Anne Venema (2004) in verhullende taal lijkt te bepleiten: "Het is nu eenmaal zo, 'alles willen' (én weidevogels én onbelemmerd en overal ook andere diergroepen) in onze provincie kán niet, daarom lijkt een gebiedsdifferentiatie redelijk. Dus op de ene plek gaat het om 'die andere natuur' en misschien op een heel andere plek nog om weidevogels. Daar zullen vervolgens ingrijpende flankerende inrichtings- en beheersmaatregelen nodig zijn." Als Venema hiermee bedoeld dat sommige gebieden strikt voor weidevogels moeten worden beheerd, en dat in die gebieden al het roofgespuis moet worden opgeruimd (inclusief roofvogels), dan hoeft hij niet ver te zoeken. Deze situatie

bestaat de facto al in de centrale en zuidwestelijke delen van Friesland, en ingrijpen op deze manier wordt in die gebieden (zie hierboven) als normaal en wenselijk beschouwd. De opgetekende uitspraken uit monden van lokale boeren en weidevogel-beschermers laten daar geen twijfel over bestaan (zie ook de eerdere overzichten van roofvogelvervolgning in De Takkeling). En wie wel mocht twijfelen: de meer dan belabberde broedresultaten van roofvogels en zwarte kraaien in de betreffende gebieden, en de wijze waarop die nesten worden verstoord, bewijzen dat de beschermers er geen gras over laten groeien. Om Kieviten en grutto's te helpen is kennelijk alles geoorloofd (mits gericht tegen predatoren). Gelukkig denkt niet iedereen er zo over, zelfs niet binnen Friesland (Hetteema 2004). Deze moedwillige vernieling van alles wat als een bedreiging van weidevogels wordt gezien is niet zo makkelijk aan te pakken. De zelfgekozen uitzonderingspositie die Friezen met graagte verdedigen en propagereert biedt weinig ruimte voor andere denkbeelden. Helaas gaat dit ook gepaard met intimidatie: dat de opgetekende uitspraken over illegale vervolging niet tot een proces verbaal leiden, heeft te maken met het feit dat niemand aangifte durft te doen.

Summary

Bijlsma R.G. & Zoun P. 2005. Raptor persecution in The Netherlands in 2003 and 2004. De Takkeling 13: 57-64.

Poisoning incidents (n=54 in 2003, n=37 in 2004) and deliberate disturbance of nests (respectively n=81 and n=87) were recorded throughout The Netherlands, not only in regions renown for such incidents (provinces of Friesland, Noord-Brabant and Limburg; Fig. 1) but increasingly also elsewhere in the wake of an expanding raptor population.

Among the victims of poisoning, Common Buzzards and Northern Goshawks figured prominently (Table 2), but other species as Red Kite, Eurasian Marsh Harrier, Eurasian Kestrel and Peregrine (by mevinphos) were also affected. Poisoning was mostly realised by providing poisoned baits, using common pesticides like aldicarb (44x), parathion (17x), carbofuran (15x) and mevinphos (1x). The banned narcotic alpha-chloralose was also used (6x).

Disturbing nests by keeping parents away from the nest or by destroying eggs or killing nestlings is widespread, especially in regions where meadow birds are (or have been) nesting in high densities. Regionally, and especially in the province of Friesland with a tradition of egg collecting, protection of species like *Vanellus vanellus* and *Limosa limosa* includes the illegal removal, destruction or killing of as many predators as possible, including protected species like raptors. This attitude is supported by the local populace, and therefore difficult to counteract.

Based on the recorded intensity of persecution (Table 2), the large sample of nest cards (>4600 in 2004), the wide distribution of nest cards over the country and recent population estimates of raptor species, it is calculated that a minimum of 518 raptor nest were destroyed in 2004, mostly Buzzard (260), Marsh Harrier (111) and Goshawk (78). Although difficult to quantify (reliably monitoring illegal activities), the data from the last decade seem to indicate that raptor persecution is still widespre-

ad, possibly even wider spread than a decade ago. This latter situation is most likely caused by an expansion of several raptor species into the western and northern Netherlands, where till recently raptors had been scarce or absent.

Literatuur

- Bijlsma R.G., Hustings F. & Camphuysen C.J. 2001. Schaarse en algemene vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij, Haarlem/KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Bijlsma R.G., van Kuik H., Schipperijn J. & Zoun P. 1998. Roofvogelvervolgning in Nederland in 1997. *De Takkeling* 6: 54-61.
- Bijlsma R.G., van Kuik H., Schipperijn J. & Zoun P. 1999. Roofvogelvervolgning in Nederland in 1998. *De Takkeling* 7: 52-58.
- Bijlsma R.G., van Kuik H., Schipperijn J. & Zoun P. 2000. Roofvogelvervolgning in Nederland in 1999. *De Takkeling* 8: 52-59.
- Bijlsma R.G., van Kuik H., Schipperijn J. & Zoun P. 2001. Roofvogelvervolgning in Nederland in 2000. *De Takkeling* 8: 53-60.
- Hettema H. 2004. Grondrecht voor de grutto. It Fryske Gea/Uitgeverij Noordboek, Leeuwarden.
- Hustings F. & Vergeer J.-W. 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. (Nederlandse Fauna 5). Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- van Lieshout H., Schipperijn J., Zoun P. & Bijlsma R.G. 1997. Roofvogelvervolgning in Nederland in 1996. *De Takkeling* 5(1): 43-51.
- Venema A. 2004. Commissie Nazorg. In: Jaarverslag 2003: 25-42. Bond van Friese Vogelbeschermingswachten.
- Zoun P.E.F. 2000. Onderzoek naar de doodsoorzaken van wilde fauna ten behoeve van het opsporen van wetsovertredingen. Verslag over 1998. ID-Lelystad Rapport no. H99-2511. ID-Lelystad, Lelystad.

Adressen:

RGB: Doldersummerweg 1, 7983 LD Wapse.

PZ (CIDC-Lelystad): Postbus 65, 8200 AB Lelystad.